

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ, СКОПЈЕ
FAKULTÉ DE PHILOSOPHIE DE L'UNIVERSITÉ DE SKOPJE
КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ЈАЗИЦИ
SÉMINAIRE DES LANGUES DES SLAVES DU SUD
ДИПЛОМСКИ РАБОТИ, КНИГА 2 : TRAVAUX DE LICENCE, LIVRE 2

РАДА УГРИНОВА

ГОВОРИТЕ ВО СКОПСКО

БИБЛИОТЕКА
на
акад. Б. ВИДОВСКИ

СКОПЈЕ — SKOPJE
1951

Тираж 650 екземплари

Печатница „Гоце Делчев“ II (3742) — Скопје

Во Скопскиот крај има можеби најизразито јазично шаренило во Македонија. Во преоден етнички појас, а како важен економски центар, Скопје било под непрекидно јазично влијание: на горноморавските говори, косовските и кумановскиот од северната страна, од југоисток на велешкиот, од југ на централните говори а од запад на полошките. Јазични црти на овој терен се вкрстуваат така, што не може да се зборува за еден единствен говор, ами за неколку говори што се меѓу себе повеќе или помалку сврзани.

Самиот град Скопје е населен во најголема мерка, од преселеници од околните села. Заради тоа за одделен говор на градот тешко може да се зборува бидејќи најголем дел од населението пази во својот говор црти донесени од првобитното место на живеење. А старото население (се мисли пак на преселници но од постаро време) до колку го има запазено својот говор, било пак подложено на разнородни јазични влијанија. Но битно е тоа што главно говорот на граѓаните е поблизок до јужната јазична група, т. е. со централните говори: со замената на ъ , ь , трисложна акцентска система, замената $\text{ж} > \text{а}$ во наставките, губењето на в и др., покрај изразитото влијание во него од север — со замената $\text{ж} > \text{у}$ и $\text{л} > \text{у}$ во голем број примери. Во текот на оваа работа градскиот говор ќе биде засегнуван само во покарактеристични случаи.

На север Скопје се граничи со Скопска Црна Гора. Селата од Скопска Црна Гора претставуваат засебна јазична група што повеќе се доближува до косовско-моравските говори отколку до говорите јужно и југоисточно од Скопје. Тоа е најтипичен образец на јазична мешаница. Едновременно, тој говор, како дел од појасот Долни Полог — Црна Гора — Куманово — Крива Паланка, — содржи во себе црти општи и за тие говорни групи. Но од друга страна, во него има елементи од сјужните говори: преовладување на трисложната акцентска система, губење на в , три вида член и некои други црти. Во таа говорна група влегуваат селата што се најдуваат на јужната страна на планината Скопска Црна Гора и во нејзиното подножје. Само во селата што се најдуваат во непосредна близина на Скопје од

неговата северна страна или што се граничат со источните села, преовладуваат поинакви јазични црти.

Тука влегуваат селата: Кучково, Вучидол и Ново Село — од десната страна на реката Лепенец, а од левата: Чучер, Глуво, Горњани, Кучевиште, Бањани, Мирковци, Побужје, Љубанци, Бродец, Љуботен, Раштак, Булачани, Црешево, Бразда, Радишани и Оризари со граничните кон исток Стајковци и Брњарци. Западно од Скопје, уз Вардар, од неговата лева страна се селата Бардовци, Злокуќани и Влае, што немаат црногорски јазични црти.

На југозапад од Скопје во клисурата на реката Треска се така наречените дервенски села: Глумово, Шишево, Матка, што јазично се сврзуваат со селата од северната страна на Водно — Нерези — Горно и Долно и Водно — Горно и Долно. Тие имаат во доста голема мерка црти од градскиот говор, што се објаснува со нивната близост до градот и непосредниот контакт што го имаат со него.

Почнувајќи од јужните поли на планината Водно се простира на југ и југоисток крајот Каршијака (Васил К'нчев, Град Скопја, Пер. Сп. 55—56, 1898 г., го дава тоа название за делот од градот што е од десната страна на Вардар. Денеска тоа ги обележува сите села од скопскиот крај што се најдуваат од десната страна на Вардар).

Тука влегуваат селата:

Горно Лисиче, Усје, Сопишта, Ракотинци, Горно и Долно Солње, Барово, Говрлево, Св. Петка, Пуста Брезница, Добри Дол, Варвара, Јаболци, Сушица, Умово, Црвена Вода, Цветово, Елово, Држилово, Патишка, Црни Врв.

Источно од Скопје, од левата страна на р. Вардар, меѓу Кумановскиот пат и Вардар се наоѓа Блатијата во која се селата: Асанбегово, Арачиново, Ајватовци, Билимбегово, Јурумлери, Ачалари, Кадино Село, Марино Село, Којлија, Ибраимово, Ржаничино, Којнари до Дивле. Овие села говорно се сврзуваат со селата од Каршијака.

Откако ќе се изделат торбешките села, со свои специфични јазични црти што реско ги одделуваат од говорот на останатите села, не би могло наполно да се прими тврдењето на Јордан Иванов дека кон јужните скопски говори припаѓаат и полошките — тетовскиот и гостиварскиот, имајќи предвид дека говорот на Каршијака повеќе се ориентира кон велешко-централните говори (Јордан Иванов, Северо-западните македонски говори. Тетовско, Скопско, Кратовско. Минало, I, 1, 1909). Од друга страна, тврдењето на Миливоје Павловиќ (Принцип корелативности у еволуцији језика и некорелативност дијалекатских црта Горњег Повардарја, Зборник Фил. Фак. I, 1930, Скопје), дека говорот на каршијачката група села што се наоѓаат во Блатото имаат во су-

фиксите замена $\bar{x} > y$, за 3 л. множина билабијално $\bar{v}$ (y) — *најдеу*, *пазеу* и сл., за 3 л. еднина — $\bar{m}$: *викаш*, *земеш*, *седеш*, во множина женски род на — e : *кайине* (Усје) е неправилно. Возможно е дека лошиот подбор на луѓето кај кои го испитувал говорот го довел Павловиќа до вакви констатации. Изгледа дека тој го превидел фактот што во Блатијата во голем број села има колонисти Срби, делум од моравско-косовскиот крај, толку повеќе што некои од горните црти се карактерни за говорите од тој крај. Тој вели дека говорот на Блатијата може да се смета за најтипичен пример на свежа мешаница. Тој може навистина да се смета за таков само имајќи ги предвид градските црти во блатските села (Драчево). Инаку останатите села од Каршијака си го пазат својот јазичен тип во чиста форма. Селишчев (Македонски преглед, VII, 1, Говори области Скопја) овој говор го разгледува како скопски говор. Кон тој говор само со засилени градски црти се селата јужно од Скопје — Горно и Долно Водно и Нерези.

Ф О Н Е Т И К А

ВОКАЛИ

Во однос на рефлексите на ъ, ъ, говорите од Скопско можат да се поделат на две. Едната група ја претставува говорот на селата од Црногоријата а другата група селата од Каршијака заедно со Блатијата и торбешките села. Мешаници во однос на рефлексите на ъ, ъ помеѓу овие две групи скоро нема.

Во црногорскиот говор и ъ и ъ во коренот на зборот имаат еднаков рефлекс: ъ_а (ъ со широк изговор, сосем близок до а, така што на моменти не може да се разграничи со изговорот на а. Во еднаква положба, дури и во еден исти збор во едно село се слуша и а и ъ_а). Оваа црта е типична за говорот на сите црногорски села од крајните западни: Кучково, Чучер, па сè до крајните источни — Булачани, Црешево, Стајковци и Брњарци.

Така имаме:

Дѣ_анѣ_аска, ја сѣ_ам (и ја сѣм), ечам, дѣ_агуби, дѣ_ан, Велигдѣ_ан (но во Булачани, во народна песна: *ѡри години дена*); ѡлѣ_ана, ѡб_алако (и во народна песна: *дај ми моја лака боздугана*); бѣ_ачва, Лѣ_анѣ_аше, ѡѣ_ас, час, часѣ_ашм, (но: *чесан човек*), сѣ_ан, ѡѣ_амно, ѡ ѡѣ_амнину, кѣ_аѡ, никаѡ (< *къда, кѣгда*), сѣ_ак, сѣ_ага (< *сѣга, сѣгы*) но и: *сега* (во Булачани), ѡѣ_анко.

Вторичниот ъ во коренот си го запазил својот гласеж: *мѣска, мѣгла, лѣжем*, (но: *излѣга* — Булачани), и *излажѣла* (Црешево), секаде само: *лѣжица* (и: *ложѣца*), *бадѣак*.

ъ во префиксите дал еднаков рефлекс како и во коренот: се *сѣбрале*, га *сѣкрил*.

За Црешево, едно од граничните села на Црногоријата кон Блатијата (коешто и по својата носија заедно со селата Раштак, Булачани, Стајковци, Брњарци и Арачиново припаѓа кон блатската група села), Јордан Иванов дава *собрали* — сѣ > со — што е возможно) и наставка — *ли* за активната глаголска придавка во множина, што не е возможно).

ъ, ъ во суфиксите имаат насекаде еднаков рефлекс: ъ, ъ_а, со варијанти во јасноста на неговиот изговор:

ъ во почетокот на зборот што се развило пред вокалното *р* во говорот на Каршијака и торбешкото се изјаснува во *а* — *арш* (но: 'Ржаничино), *аргач*, — веројатно кога е под акцент, додека во турските зборови *й* > *а* во Каршијака: *касмей*, *васџан* и понекогаш *о* во торбешкиот: *космей*. Во градскиот говор во тие случаи имаме *фџсџан*, *кџсмей*.

ъ, ъ во говорот на скопските торбешки имаат рефлекс во коренот на зборот: ъ > *о*, ъ > *е*.

Така имаме:

бочва, *дош*, *сон сонил*;
ден, *џес*, *чес*, *сега*, *лесен*.

Во суфиксите:

ъкъ > *ок* — *џешок*, *мозок* (Миливоје Павловиќ дава за Цветово: *мозг*, *воск*).

ъцъ > *ец* — *јазовец*.

(ъ)ръ > *ер*, *ор* — *вешер* (и: *вешор*) *вешер*, *џешер*, *свешор*.

М не го лабијализира предното *о* < ъ во случаите: *сум*, *седум*, *осум*, така што си останува *сом*, *седом*, *осом*.

огњ — во Црногоријата дало *огџан* (и: *оганџи*), во градскиот говор и Каршијака *огин* (членувано: *огњош*), во говорот на торбешките: *огон* (*огнош*).

ВОКАЛНО Р

Во однос на вокалното *р* во говорите од Скопско има помало разнообразие. Тоа е во најголем број случаи вокално, со минимален призвук пред него, а во извесни случаи (како во Црногоријата) со доста силен интензитет: *мрџав*, *рж*, *ешрва*, *врчка*.

Во Каршијака во најголем број села вокалното *р* е со поголем или помал призвук пред него, што донекаде има индивидуален карактер — *џървно* либе, *у държава*.

Во селата по патот Скопје — торбешките села, по линијата Сопишта, Ракотинци, Г. и Д. Солње, Барово, Говрлево се забележува постепено засилување на вокалниот елемент пред *р* кога е под акцент во смисла: ър : ър : ъ^{ар} : (ар) : ор (во торбешките села).

Така, во Ракотинци се слуша: *дърво*, *свършил*, *џършен*, *Говърлево*.

Во говорот на торбешките се добило *ор* во сите случаи: *џорџи*, *дорва*, *џоргаме*, *џорво*, *четворџок*. Исклучок прави името на селото *Држилово* каде што се запазило вокалното *р* и во селата со изговор *ор* за него.

— *ръ* > *ар* — *вешар* да ја *веш*.

ВОКАЛНО Л

Во говорот на Црногоријата тоа нема единствен рефлекс. Најчеста замена му е *у*, а освен неа *лу* и *џл*:

јабука, дубок, жуџо, бува, кунем, наџуни; слузи, слунце; зџава, гџлџам, дџлг (но и: дугачко).

Рефлексот *у, лу* ги сврзува овие села со јужноморавските говори а *лу* уште и со долнополошките говори (Селишчев, Полог, 415).

Оваа црта е еднаква во сите црногорски села, без да има разновидности помеѓу одделни села.

Во Каршијака се добило *ол*: *јаболко, волци, волна, колцкааџи, долги, џолни, золви, солзи, јабољкница, молзам, солнце* (Нерези, Сопишта, Солње, Усје, Говрлево и др.),

доџг Тодор, џоџчник (Д. Водно). Во селата во непосредна близина до Скопје, има мешање на овој рефлекс со *у*: *ги муземе кравиџе* (Влае), *вуци го бркале* (Д. Водно).

Изговорот на ова *л* е близок до неслоговно *у* (*w*), особено изразито во примерите од Д. Водно.

Одделно би требало да се зборува за замената на вокалното *л* во градскиот говор. За него во градскиот говор најдуваме неколку замени:

у: *вук, џуно, вуна, жуџо, јабука, џучам;*
џл: *сџла, кџлам, гџлџам, кџлкам, зџла;*
лџ: *сџнце, дџг, дџжина, дџбок;*
џ: *мџнам, мџска* (веда).

Името на с. Солње содржи замена *ол*. Така се изговара во истото село и во околните, додека во Скопје има изговор *Сџлње*. Во еден запис од 1343 г. во Октоихот на кавадаречката црква, печатен во Цариград е запишано: *сџлнџ*.

Замената *лџ, џл* се најдува во единични случаи само во долнополошките говори, и тоа само во случаите *дџбоко, сџнце, сџза, дџг*, (со — *лџ* —), додека во сите останати случаи има замена *ол* (*оу*). Замената *у* секако е дојдена од север.

Особена слика на различни рефлекси од вокалното *л* претставува говорот на селата по Вардар, кон Велес.

Колку се оди понајуг очигледно е сѐ посиљното влијание од велешкиот говор додека во селата поблиску до Скопје среќаваме иста таква мешаница како и во градскиот говор. Така во Зелениково и Таор среќаваме: *вуна* и *вџлна*; *колнам*; *џџлна, сџнце, сџлзи, вџлк*, додека почнувајќи од Градовци (2 и пол часа јужно од Зелениково) и јужно од него кон Пчиња се среќава само: *вџлна, сџлнце, вџлк, бџлви*, додека во Блатото — селата Билимбегово, Јурумлери, Кадино и др. замената на вокалното *л* во сите забележени примери се поклопува со замената во градскиот говор.

Во торбешкиот говор има двојна замена *џл*: *вџлци, ја-бџлка*, црта типична за Река, што се запазила во новото место на живеење, додека сите околни села имаат *ол*. При-

мер на влијание имаме: *солсе* (и) (Еллово и Цветово); од Држилово и Пагаруше имаме забележено: *сонце*, покрај *сџице*, додека Миливој Павловиќ во „Говор торбеша из околине Скопља у еволутивної перспективи“, дава за Цветово *сџонце*, *сџице*, што е сосем возможно.

*џг

Оваа група има насекаде во скопскиот говор замена *џр* со поголеми или помал интензитет на вокалното *р*. Форми со *чер* — има во народните песни само во зборот *черн*, *черно* (Марко шета покрај *черно море* — Оризари), веројатно научено од бугарски песни. Името на село Црешево во напред споменатиот запис од 1843 година е дадено како *Чрешово*, а во еден постар запис од Вунешкиот манастир во Скопска Црна Гора од XV век е дадено *черџице* (Ѓ. Иванов, Български старини из Македонија, Софија, 1931, II изд.).

*џрт — дало — *чере* во говорот на торбешите: *черејна*, *черева*, *череша* и др.

ж

Замената на *ж* во црногорските села во коренот на зборот е секогаш у — *голуб*, *јуже*, *куде*, *мрџав узел*, *седи мудро* (Бањани); *мушко деџе*, *џруџ*, *џуго* наша рано (Кучевиште); ми се *муџи* свес. (Бродец), *ову руку*, *едџн џуџ* (Црешево); *кукуљ*, да га *кусне* лебац, *куде* (и *кај*), *скуџо*, *мука* имамо (Булачани); *субоџа*, *муџне*.

ж во суфикси. — Во говорот на оваа група села *ж* > у во старата -а, -ја деклинација кај именките од женски род. Во извесни случаи има отстапување од ова правило.

Акузативот од заменката од женски род -ж се пази во вид гу (*ја гу греша* — Стајковци).

Акузативот од показните заменки е запазен во форма: *овуј руку*, *џуј жену*. Еднаков е случајот и со посвојните заменки: *да џи земем главу џвоју*.

По прашањето за запазување на падежните наставки во именките од а основи од женски род, не би можело да се поставува некое правило, зашто има големо мешање. Така, за акузатив се најдуваат примери на у и на а. Во сите села (прави црногорски) акузатив има само на -у: *сџоку живу* (Кучевиште), *овуј руку* (Бродец), *исџоведуваа гу Смиљану девојку* (Оризари), додека во Црешево, Булачани и другите гранични села има мешање на двете наставки: у и а. Така се слуша во Булачани: *главу џвоју*, покрај: *земња немам*, *му исече десна џола*; или во Црешево: *џорбаџа не можу да га куџу*, *џеркаџа* покрај *џерку*.

Инаку, наставката -ж од старата деклинација на оваа основа има рефлекс -у во сите случаи кога именката се употребува во дативно, инструментално и локативно значење.

При помошниот глагол *сум*, во 3 лице множина, сегашно време *ж* има замена у и *а*. Замената *ж > у* (*су*) е застапена на истиот терен кај што ја има истата замена во акузативот од женски род, додека *ж > а* (*са*) иде во граничните села.

Во 1 лице еднина сегашно време старата наставка *ж* има рефлекс у (и кај атематските глаголи): *ке зему, ке пѝи дају* (Црешево), *к'иѓу, доѓу, сеѓу, ке осакаќу*, но: *да не бидам* (во Кучевиште)¹⁾.

Каршијака по однос на рефлексот на *ж* се поврзува со централните говори.

Во коренот на зборот *ж > а* (покрај примери со *ж > у* пренесени од градскиот говор каде што во најголем број случаи во коренот на зборот *ж > у*):

рака, кадела, каснам, касам, пѝри пѝи, каде, пѝапан, гакаи, унапѝре, мапѝам, Лаки (само плурал, значи месност околу с. Сопишта), *сад*, спрема примерите со *ж > у*: *рукаи, мушко, ручнице, пѝри јуза бубак исѝрела* (сите примери земени од народните песни), *напѝудам* (Солње), *чепѝири мушки, ке ме ватат вруќиниѝе* (Влае), *бубак, гуска, групѝка, гужва, оѝуѝа, нужда, ручек, судбина, пѝуѝ, гусѝ, пѝрудна, уѝ*.

Во 3 лице множина сегашно време од глаголот *сум* имаме *се* покрај *са* (во Матка), што покажува близост со полошките говори (тетовски).

Освен *ж > а* во оваа група села, застапени се примери со *ж > у* од типот: *куќа, вруќо, суд* итн.

Во градскиот говор во коренот на зборот најчесто *ж* дало у: *гулуѝ, груди, дуѝ, желуѝ, зуѝ, јуже, јузел, јуѝок, кукуљ, куѝина, куѝник, клуѝче, муш, мука, мучам, муѝам, мукеница, обрuch, пѝупук, пѝуѝ, понудам, пѝудам, пѝуѝ, пѝуѝец, пѝоручам, пѝуѝка, пѝуѝи, рука, рукав, руб, пѝорубам, ругам, руска, русам, рукаѝка, сѝуѝало, сѝрук, скуѝ, субоѝа, суд, сѝуѝнам, пѝуга, пѝуѝан, пѝруќам, пѝруба, пѝруѝ, унуѝре* итн.

Покрај овој рефлекс имаме и:

ж > љ — *кѝсам, кѝсни, гѝс, гнѝсен, гѝзер* (и *газер*), *длѝбок, гѝсеница*.

ж > а — *каде, пѝајак мадро*, (само во пословицата — *седи мадро да не носиш модро*), *врашко ноже* (и *врушко* и

¹⁾ Во 3 лице множина сегашно време глаголите од — *и* основа имаат наставка — *ив*, глаголите од — *е* основа имаат ваставка — *ев* а глаголите од — *а* основа наставка — *ав*:

дајев, зборив, одив, гледав, свирив.

—

9

* — t̃je

Во оваа наставка, забниот консонант *ш̃*, *д*, *н* по губето на *ь* се јотува со *ј*: *браќа, цвеќе, луѓе, спрење*.

Појава на антиципација има само во говорот на скопските торбешки и само на *њ*, додека кај другите никако не се јавува:

нема̃ш бии̃сисува̃не рабо̃ша (Држилово).

Селишчев дава пример на антиципација надвор од торбешкиот говор — *в̃зизува̃не* (скопскиот край — А. М. Селишчев, Говори области Скопја, Мак. преглед VII, 1, стр. 42), но мене ми се чини дека е погрешно забележено.

Во случаи кога имаме друг консонант (*з*, лабијал), јотување не станува. Така:

лозје, грозје и со антиципација на мекоста: *лојзе, гројзе*.

Меѓу лабијалите и *ј* не се јавува епентетско *л* освен во името на село *Дивле*.

* t̃j * d̃j

*t̃j, *d̃j во сите села, освен во торбешките имаат единствена замена *ќ*, *ѓ*. Селишчев зборувајќи за карактерот на овие два гласа ја потцртува нивната палаталност и непалаталноста на *ќ* пред *е* (*ке, ќерка, веќе*). Второво ми се чини неправилно дека дури и во случаи каде не било *к* палатано, пред *е* се палатализира: *свеќа, ноќ, куќа, куќарица, ноќеска, ваќам, гледајќи, виѓам, доваѓам, маќеница*.

Ретки се случаите со *ш̃ш̃* и *жд*:

п̃лешки, мо̃шне, п̃еш̃тера, свеќа вош̃ена (< *skj); *п̃рочки* (од *п̃рош̃ка* < *stj); *п̃ослежен* (*d̃j > жд > ж); *мождалник* (< *zgj).

Замена *ш̃ш̃* и *жд* има во извесни имиња на места:

ш̃ш̃ — *Пеш̃терица* (месност кај с. Матка).

Селишчев наведува како пример за замена на *d̃j > жд во Скопска Црна Гора од грамотата на Константин Тих Асен (1258—1277) на манастирот Свети Георги во Скопје, каде што се спомиња село Поб̃жда, наместо Побоужда, коешто денеска се вика Побужје < Побуждје. Јордан Иванов во „Български старини из Македонија“ на стр. 130—131 објавува натпис на поменик од манастирот Вунеш, во Скопска Црна Гора од XV век во кој последново село е забележено во форма *Поб̃жде*.

Миливој Павловиќ во „Принцип корелативности...“ во врска со изговорот на *ќ* и *ѓ* вели дека тие се изговараат како српските *ћ* и *ђ*, а го наведува мислењето на Облака којшто мисли дека има двоен изговор: фрикативен и нефрикативен. Во секој случај скопските *ќ* и *ѓ* се изговараат без фрикација, со голема палаталност.

*tj, *dj во говорот на торбешките села покрај замената *иџи*, жд својствена за малореканските говори, запазена во новите краишта има примери со *ќ* и *ѓ* веројатно примени подоцна: *мџиџеа*, *горешџо*, *ношви*, *вежди*; глаголскиот прилог гласи *одеешџи*, *гледаешџи* итн. Помошниот глагол гласи *ќе* и *ќа*.

В ИНТЕРВОКАЛНО

Интервокалното *в* во говорот на црногорските села не се губи. Со тоа овој говор се одделува од групата западномакедонски говори, што се сврзуваат со оваа црта, а во која група влегуваат и скопските села од Каршијака и Блато.

В се пази во сите случаи меѓу различни самогласки во зборот:

девојчиња, *слави́мо*, *чо́век* (чове́ка), *по́лови́на*, *царува́ла*, *уба́ва вода*, *сино́ви*, *крава́ јалови́ца*, *пошкováни*, *од Ма́рково ка́биле*, *напо́варил*, *и́и да́вамо*.

Овие примери се земени само од правите црногорски села, додека во полските има влијание од Каршијака во тој однос: *в* се губи само во одделни зборови: *леко́иџна*, *нап́раи* (Оризари), *ги да́амо*, *ме ости́аише* (Црешево), *ќе се забраив*, *чо́ек* (Стајковци); *сваи́оџи́е*, *сам избáила гревои* (Брњарци), *Жегроец* (име на месност кај с. Радишани). Се разбира дека овие се единични примери од говорот на овие села. Инаку преовладуваат примерите со запазено интервокално *в*.

Имајќи ја пред вид акцентската система на говорот на овие села, и местото на акцентот во зборот како решителен фактор за губењето на *в*, треба да се потцрта дека *в* се загубило само во оние зборови каде што е застапен трето-сложен акцент, додека *в* се запазило најчесто во зборовите каде што е акцентот на вториот слог од крајот.

Освен во овие случаи, *в* се пази во црногорскиот говор во членот: *жéневе*, *држáвава*, (Кучевиште), *жйи́тово*, во наставката *-ови* за именките од машки род во множина: *волóви*, *коџлóви* (Кучевишта) (наставка *-еви* нема во скопските говори); во групата — *ува* — кај глаголите: *не сам рукува́л*, *царува́ла*, *оџашува́ла*.

Во Каршијака губењето на интервокалното *в* се сврзува од една страна за битолско-прилепската гранка од централните говори а од друга за велешкиот говор. За првата поради постоењето на таа појава, а за вториот поради нејзиното ограничување како што е во велешкиот говор.

В се губи во сите категории наведени во студијета на Б. Конески: Загубата на интервокалното *в* во западномакедонските говори, Годишен зборник на Филозофскиот Фа-

култет, Историско филолошки оддел, Скопје, I, 1948, со извесни ограничувања:

бйол, (и бйвол), убао, гаолоѿ, деојка, мрѿоец, пре-
нокеајѿе, волбјѿе, удаам, погачаа, бѿкоам, лабиѿе, Зеле-
нѿкоо, Куклоец, у Јованчеине, забаам, држаа, клѿѿои, гбе-
дар, кѿкаа, баѿео, праам, праиш, нааму, глава и глаа, по-
крај примери со в: девојчиња, негова, чуваш, глави, осѿа-
вам, говедо, говедарник навра, ковам, ковач, ѿлева.

Во секој случај примерите со в се многу помалобројни од примерите без в.

В се губи во наставката — ови за множина: лабиѿе; во членот: жѿенаа, кѿчео, погачаа, рѿѿчео.

Во градскиот говор губењето на в е поограничено во коренот на зборот. Така имаме:

бивол, биволица, глава, глави, говедо, јавор, невесѿа, по-
вела, правина (и праина), воловар, ѿовар, ѿоварам, ковач,
ковам, говор, улав, улави, и во членот: женава, деѿево, но
се губи во: сѿоулајам, прајам, сѿајам, забајам, ѿцојсам, ли-
гајам, и во суфиксите: каѿаица, секаица, Пеѿреица, удоица,
зимоиѿѿе, смрекоица, убаица, ѿлоица, Пеѿрео, Јанкоо, Јан-
кои, ѿолкаа, ѿолкао, лекоиѿ, векоиѿ.

В < ф се губи во почетокот на зборот во: фрушко
ноже > врушко ноже > рушко ноже. В се загубило откако
избледнало првобитното значење на зборот.

Во говорот на торбешките села в во одделни зборови
се пази: глава, Држилово, воловиѿе, девојка, осѿавил, забо-
равила, додека кај глаголите на -увам не се јавува, како
што е во малореканскиот говор.

Въ -ѿ во почетокот на зборот: во говорот на црно-
горските села дава у наседаде: улезеш, уваѿица, ќе ужњу,
(но: зимала — Булачани) уваѿил, унука.

Во говорот на Каршијака и градскиот говор въ- во
почетокот на зборот се пази само во неколку примери (вле-
зам, внук, удоица), додека во поголем број случаи се губи
сосем: зимам, фаѿам, ѿорник, покрај фѿор.

Во градскиот говор во оваа смисла има поголемо ме-
шање: влезам, внук, покрај: удоец, удоица, унуѿре, уѿе-
рам и сл.

Што се однесува до замената на оваа група во поче-
токот на зборот во торбешкиот говор резултатите се ед-
накви како во Каршијака.

Придавската замена въсе > све со запазено в во сите
говорни групи во Скопско, освен во селата по Вардар кон
Велес, каде што во случаите: са зимо, са леѿѿо, сеиѿѿо (по-
кра: све, свекаков), в се загубило.

Треба да се забележи дека во овие села губењето на
в во интервокална позиција е поограничено. Во Зелениково,
Градовци, Таор среќаваме покрај загубено в во наставката

— *ови* за множина: *брегои, волои*, и во случаи како: *нааму, Зеленикоо*, запазено *в* во суфиксот — *вец* и кај придавките образувани од именки на — *вец*: *Шолевец, градовечки, мр-џовец, мрџовечки*. И во други зборови: *ковач, заковал, заковале, бивол, биволче*, (и: *биолица*).

-сѣво — Во групата *-сѣво* на крајот и во средината од зборот како и во централните говори *в* се губи: *сѣорам, царсѣо*. Исти случај е и со наставката — *оски*.

Во наставката за множина — *ови* *в* редовно се губи без да се оди подалеку — кон редукција на *и* како што е во централните говори, така што редовно се слуша *волои*.

Промена на *ј* во *в* на крајот од зборот (во народна песна) има во случајот: *сѣѣни камчиња бров немаѣ* — спрема: *јагне сугаре грев нема* — од предодниот стих. Таков случај имаме и во прашалната замена: *чив, чива, чиво, чиви* и во зборот: *го скровиле* (Држилово).

В > м во примерот: *две зрамици вино* (Сопишта, народна песна) преку изразот: *здрав ми си > здрами се > здрамица > здрамица*.

Во црногорскиот говор *в* по изговор е билабијално, особено на крајот од зборот: оште е жив — во одделните зборови како и во глаголите во 3 лице множина сегашно време. Ова може да се земе како наспoredна појава зависно од позицијата на *в* и стремежот да остане звучно и на крајот од зборот, додека во градскиот говор поминува во *ф*.

Х

Како и во сите македонски говори, *х* претрпува промени и во скопските говори во смисла на изгубување или преминување во друг глас.

Во црногорскиот говор:

Во почетокот на зборот *х* исчезнало: *оѣмо, арно, убаво, леј, ајде, оѣеш, рано*.

Истото е и со каршијачката група и со торбешката.

Пред согласка:

Во црногорскиот говор пред согласка во средината на зборот *х* доживува неколку промени:

Во одделните зборови *х > в* пред согласка: *ѣивко, мавѣам*; *х* исчезнало удолжувајќи ја преходната самогласка: *јѣнѣ, ѣѣниѣ*.

При глаголите, во минато одредено свршено и несвршено време, 1 и 2 лице множина, *х* се изгубило удолжувајќи ја самогласката пред личната наставка или се јавува елемент на *ј* ако таа самогласка е *и*: *оѣѣусѣѣмо* (Булачани),

отступѣјмо, но: *ваѣѣивмо* (Стајковци); *оѣѣидомо*, *улегомо*, *вржамо*.

Може да се забележи во овие случаи дека во примерите со акцент на вториот слог од крајот (*улегомо*, *оѣѣистуѣѣјмо*) *х* исчезнало сосем или дало *ј* (тоа *ј* може да се разбере и како должина на предодното *и*), а во примерите со третосложен акцент *х* дало *в* пред согласка (*ваѣѣивмо*), така што може да се претпостави дека промената на *х* е во извесна зависност од местото на акцентот во зборот.

Интервокалното *х* во оваа група дало *в* насекаде во одделните зборови: *снава*, *грева* (ном. еднина), *гревои*, *суво*, *равѣѣ* (од *рахат*, тур.), *ѣѣиво море*, *надува*, *мавам*. $X > v$ во интервокална позиција и при глаголите во 3 лице множина аорист и имперфект но бидејќи оваа појава е општа за целот од скопски говор, ќе зборувам за неа подолу.

Во еден само пример се среќава *к* на местото *х* во интервокална позиција во зборот *ѣѣазуха > ѣѣазука* во Каршијака и во Црногоријата, додека во торбешкото таква промена нема (*ѣѣазува*).

На крајот од зборот во одделните зборови *х* се загубило: *на вр*, *рид*, *гре*, *ѣѣа*, покрај еден пример со *в* (*грев*) од Булачани.

Кај глаголите во минато свршено или минато несвршено време 1 лице еднина $x > v$ или се изгубило што е почеста појава (со обзир на билабијалниот изговор на *в*): *ја кѣѣи* (аор.), *ја наѣѣуни*, *си ѣѣојдо* и со *в*: *носев*, *имав*. Последниве примери се од граничните села.

Почетната група *хв* дала *ф* или *в* во говорот на сите села: *уваѣѣи*, *врлил*, *ваѣѣивмо*.

Во Каршијака *х* доживува еднакви промени како и во централните говори:

во почетокот на зборот се губи: *одел*, *од*, *леб*;

во средината на зборот пред согласка $x > v$ — *јавнам* во аорист: *ојснавм*;

во средината на зборот во интервокална позиција $x > v$ — *јавам*, *мавам*, *навоѣѣам*, *доваѣѣам*, *ѣѣревоѣѣам*, или се губи: *снаа*, *јаор*;

почетната група $xv > v$;

на крајот на зборот $x > v$ (*ф*) — *реков*, *грев*, *се миев*, *грав* и во туѓите зборови: *меѣѣуф* (од *меѣѣох*).

Кај именките на *-х* од типот *кожув* ($v < x$) и *орав* ($v < x$), во множина се пазат формите со $x > c$ во втората палатализација: *ораси*, *кожуси*.

Во говорот на торбешите x во почетокот на зборот се загубило: *одеѝ*, на сува *рида* ($< xрида$) — Цветово; во интервокална позиција $x > v$: *сува*, или исчезнало: *мааѝ*, *снаа*; на крајот на зборот x исчезнало: *гре*, *на вр*; а во истата позиција кај глаголите дало *v* во имперфект и аорист: *реков*, *кайнав*.

При глаголите во 3 лице множина аорист и имперфект, како што спомнав x во наставката дало *v*: *сакава*, *уваѝива*, *бева* (Булачани), *пресекнава*, *исушива*, *довоѓава* (Д. Водно), *оѝворива*, *извикава* (Усје). Колку се оди на југ по линијата Добри Дол, Барово, Говрлево во длабина кон централните говори оваа појава е во сè помала мера застапена, соодветно на бројот примери со запазено *v* во интервокална позиција. Постепеноста во губењето на *v* колку се оди на југ кон централните говори е наспoredна со губењето на x во оваа категорија. Исклучок прават селата по линијата Скопје — Велес (Горно Лисиче, Драчево, Зелениково, Градовци), што во овој случај имаат $x > v$, макар што во велешкиот говор ја нема. Оваа појава важи за Црногорието додека во торбешкиот говор ја нема (*не дојдое*). По оваа појава скопските говори се разликуваат од централните говори.

Љ

Во скопските говори може да се зборува за неколку вида *љ*.

Во црногорскиот говор покрај веларното *л* — *слунце*, *лѝжем*, *л* пред *е* и *и*, постои и *љ*, еднакво по изговор со тој глас во српскиот јазик. По своето место на изговорот тоа *љ* се разликува од *љ* во централните говори и во каршијачката и торбешката група села. Се јавува во сите случаи каде што во централните говори денеска имаме меко *л* или каде што го имало во постариот јазик а во денешниот во извесни случаи се загубило: *ѝољак*, *иљада*, *кошуља*, *недеља*, *људи*, *ѝосѝеља*, *фрљамо*. Инаку тврдото *л* е веларно како и во другите говорни групи и со ништо не се доближува на тоа од српскиот јазик.

Во Каршијака положбата со *л* и *љ* е еднаква како и во централните говори: во најголем број случаи *л* отврднало: *кадела*, *сол*, *жал*, *ѝосѝела*, *кошула*, *врлам*, *луѓе* и *љуѓе* (веројатно со асимилицаја од *ʔ*), *сељак*, *сељанка*, покрај *селанец*, *селанка*.

Поинаква слика претставува градскиот говор каде што особено во говорот на постарите луѓе *љ си* ја запазило мекоста во поголем број случаи. Така имаме: *недеља*, *љуѝо*, *љуѝам*, *сељанка*, *љуѓе*, покрај *кошула*, *ѝосѝела*, *кадела*, *фрлам*, и: *гаљам*, *жаљам* спрема *жалба*, *жалосѝ*, *кољам*, *мољам* спрема *молба*, *дељам* спрема *делба*, *дел*, *ѝосѝиљам*

спрема *постела*, *љушам*, *солам* спрема *со*, *ме болай* спрема *болка*, *закључам* итн.

Во торбешкиот говор мекото *љ* е застапено во поголема мерка во примерите како: *жаљно*, *жаљсно*, *недеља*, *недеље*, *сељак*, *сољ*, *кључачка* итн.

По карактер ова *љ* е како во централните говори, блиско до средноевропското *л*.

Њ

Освен во одделни зборови и во наставката *-иња* кај именките на *-е* од среден род, *њ* се пази во Црногоријата во личната замена од 3 лице еднина и множина од машки и женски род во случаите како: *њега*, *њему*, *њума*, *њојзи*, *њојзе*, *њим*, *њи* и во посвојната замена од 3 лице: *негов*, *негова*, *негово*, *негови*, *њин*, *њина*, *њино*, *њојзин* итн.

И овие примери го сврзуваат овој говор со кумановскиот и моравско-косовската група говори.

Што се однесува до овој консонант во Каршијака, неговата употреба не е сосем како во централните говори: во одделните зборови се јавува *њ*: *гуња*, *дуња*, *пењушка*, како и во глаголите од типот: *бодињам*, *зайињам*, *прейињам* итн. Исто така *њ* се јавува во зборовите од типот: *камењ*, *кремењ*, *прсијењ*, *ремењ*, *лимоњ* и во именките од среден род на *-ишије*: *огњишије*, *буњишије*, *сирњишије*. Глаголските именки свршуваат на *-ње* а именките од среден род на *-е* во множина свршуваат на *-иња*. Антиципација на мекоста кај *њ* нема. Мекоста на *њ* не е изгубена ни во зборот *гламња* и по аналогича *племња*.

Во торбешките села кај глаголските именки на *-ње* и во одделни зборови имаме антиципација: *по прашајнешо*, *камејнајта*, *којној*, *одејне*, *идејне*, *бишисувајне*, додека именките од среден род на *-е* свршуваат на *-ина*: *цуцинава*.

ГУБЕЊЕ НА НЕКОИ СОГЛАСКИ И ДРУГИ ПРОМЕНИ

1. Во средината на зборот:

к — *деа* *к'идеш*, *овдеа*, *иша*, *ондеа*.

г — *коа*, *сеа* (Каршијака и селата по Вардар).

д — *ена* *плоча* (Д. Водно), *сџнцено сена* (Елово), *посеј* (< *поседи*) (Елово), *ке си ојам* (Елово), *ке ш'онеса* (Држ.), *да клаиме* (Држ.),

2. Во почетокот на зборот:

џ — *џченица* > *ченица*, *џченка* > *ченка*.

з — *кој најџ* (*кој знајџ*) (Држ.).

Вториот случај може да се објасни со брз изговор, затоа што во извесни случаи при побавен изговор и во други лица и форми *з* се слуша.

$\bar{u}c > \bar{u}c$: $\bar{u}ци$, $\bar{u}ейција$, $\bar{u}цујам$.

S во овој говор се јавува како и во централните говори. Групата $zv > sv$ (а не su како централните говори и во торбешкиот); исто така ни групата cv не дала cu — а $c\bar{u}v$: $c\bar{u}v\bar{u}и$, додека во торбешкиот случајот е ист како со su .

$z > s$ во примерите: *esepo* (Карш.), *salse* (Држ.), *nosi* (Карш. и др.).

$жс > ц$ — *с̄иоцар*, *ноце* и сл.

$ш̄и > ч̄и$ — *ш̄ирӣшо > ч̄ирӣшо*, *ч̄ирӣшосан*, *ч̄ишон*.

$зр, ср > здр, с̄ир$ во градскиот говор а поретко во селскиот. Така имаме: *сраден*, *сесра*, *срам*, *зраф*, *сраф*, *среде*, *сруйка*, *зрамица*, спрема градските: *с̄иреден*, *сес̄ира*, *с̄ирам*, *здраф*, *с̄ираф*, *с̄иреде* и сл.

Пример каде што палаталноста од една согласка минала на согласката до неа има во зборовите:

кӯкница > кӯӣница; *с̄иреген бра̄ӣ > с̄иред̄нио̄ӣ бра̄ӣ*.

Групата *бн* во овие говори не претрпува никакви промени: *зебнам*, *дебнам*, додека $вн > мн$ во сите случаи наведени од К. Тошев во „Македонски јазик“ бр. 3/1950 и во зборот *племна* што е таму наведен како одземка.

ПГОМЕНИ НА НЕКОИ САМОГЛАСКИ

Асимилацијата на самогласките не е својствена за овие говори. Но, има извесни случаи, две самогласки по испаѓање на некој консонант помеѓу нив или во непосреден допир да се асимилираат:

ова̄, *ажда̄ӣа*, *ш̄ӣ'убао*, *да г'удаам*, *кој може да зне̄* (Бродец).

$o > y$: *вулóј̄ӣе* ($o > y$ може да е неполна редукција на неакцентираното *o* или лабијализација на *o* под влијание на предното *в*).

окулу ($o > y$ по регресивна асимилација од крајното *y*).

Во примерите: *й̄ӯйук*, *гулӯӣ*, *кукӯл̄* што се среќаваат во градскиот говор *y* од *ж* е причина за промената $o > y$ во другиот слог.

Во говорот на Црногоријата таква појава немаме: *око-ло*, *мало*, *много*.

РЕДУКЦИЈА НА НЕКОИ САМОГЛАСКИ

Додека во говорот на Каршијака и Црногоријата вокалите не се скратуваат а се удолжуваат, во торбешкиот говор имаме редукција на некои вокали и акцентирани и неакцентирани;

а > ъ во примерот: не зѣѣме; неакцентирано е > и(j) во сејме (од сееме) и мојме (од можеме). Ова последново може да се објасни и со губењето на е коњугацијата и нејзината замена со и.

АКЦЕНТ

Акцентот во овие говори како и во однос на другите јазични црти има извесна разнообразност.

Каршијака заедно со дервенските и блатските села имаат трисложен акцент. Акцентски целини се образуваат како во централните говори:

црнó_по́ле, Та́сно_чѣшми́че, Ма́рковó_кру́фче, сѣ́ара-
и́а_ку́ка, Ке́леш_Ди́мко;

нашаи́а_ку́ка, (но: и́а_ква бе́ља, и́о_л_кав чо́ек — бидејќи се сфаќа како специјално потцртување), не́кој_па́ш и не́кој_
_па́ш; уи́р_е_вече́р; вче́ра_вече́р, мно́г_у_па́ш (и мно́г_у_
_уи́ш);

на́_се_ме, и́о_и́_се́ло, на́_и_ме, на́_ко_вач, за́_ко_са.

Во случаите кога иде предлог и лична замена во подолга форма има двојственост: се образува акцентска целина: со́_мене, прѣ́д_мене, за́_вас, или не се образува целина: и́ред_мѣ́не, со_ва́с (во случаи кога се сака заменката да се нагласи),

Заповеден начин и кратка форма од личните замени секогаш образуваат акцентска целина:

кажѣ́ше_ми, фа́ш_и_го.

И други случаи:

Што́_ке́_пра́ш, не́_знам како да́_рече, и́_вие, крѣ́ш_ка́а, не_ма́ше_го (макар што секогаш кратката форма од заменката се употребува пред глаголот, оваа форма образува акцентска целина и се среќава и во градскиот говор и во каршијачките села а така исто и во Блато).

Негацијата секогаш образува акцентска целина со глаголската форма освен може би во случајот: не зѣ́ам ни́шо.

Кај показните замени има една појава што се среќава и во градскиот говор и во селските освен во црногорскиот и торбешкиот; имаме наспоредно двосложен и трисложен акцент:

ѓзој, ѓзаја, ѓија : оѓѓј, оваја, ѓвија;

ѓној, ѓчаја, ѓчова, ѓчија : онѓј, онаја, онѓза, онѓја;

Ваков акцент може да се претпостави дека се добил спрема замена: и́шој, и́шаја, и́шова, и́шија, но така акцентраните заменски форми се употребуваат кога нешто се сака да се нагласи:

Али онѓј човек? — Онѓј.

МОРОФОЛОГИЈА

ИМЕНКИ ОД МАШКИ РОД

Именките од машки род се образуваат со суфикси еднакви како во централните говори.

Множина се образува покрај со наставката *-и* уште со *-ои* без *в* освен во торбешкиот и црногорскиот говор. Наставка *-еи* нема освен во торбешкиот:

ножои, царои, грошои (Усје) : *ножеви, грошеви* (Торб.).

Именките од машки род што имаат множица како збирни именки место наставката *-је* имаат наставка *-ја*: *класја, лисја, снопја*, и спрема овие: *камења, прсјења, ремења, пламења, остјења* (едн.: *камењ, прсјењ, ремењ, пламењ, остјењ*).

Именките од машки род (како и сите останати во најголем број) ги имаат загубено синтетичките падежни форми. Падежите како и во другите наши говори се образуваат со помошта на предлози и членот.

Употребата на членот во Каршијака и Торбешкото во овие случаи е еднаква како во централните говори.

Ограничување на употребата на членот во образувањето на падежите, има во говорот на Црногоријата. Таму општиот падеж кај именките од машки род најчесто се образува со наставката *-а*. Така, парадигмата кај именките од машки род во црногорскиот говор изгледа вака:

1. пад. *човек*
2. пад. *не ѿурила љуѿога оѿрова* (нар. песна)
3. пад. *дај му на сѣљака*
4. пад. *заклал веѿра*.

Оваа наставка се употребува најчесто за именки што значат живо суштество и тоа лица а поретко животни. Сопствениите имиња на консонант, падежите ги образуваат со наставката *-а*. Поретко именките на *-о*, *е* образуваат генитив како: *Маркоѿа, Радеѿа*, како во полошките говори и тоа во крајните западни села. Инаку во останатите села ги нема.

2. пад. *у Сѿоилка Усовога*
3. пад. *на Марка ручек се забав*
4. пад. *га видо Маркоѿа*;

Наставката *е* почесто се јавува кај членуваните именки покрај наставката *-и* во истите именки кога не се членувани. Веројатно е дека *е* од членот ја асимилира наставката *-и* во *-е* и таа после така си останала и во нечленуваната форма.

ниви, нивиџе — се пази *-и* во наставката за множина веројатно под влијание на *и* од коренот.

Падежните односи се изразуваат со предлози и член. Некои стари падежни форми немам забележено.

Во црногорскиот говор именките од женски род на *-а* образуваат множина на *-е* и *-и*. Во овој однос не би можело да се одделат некакви категории бидејќи едни и исти примери се среќаваат со наставка *-е* и *-и*:

државиџе : *краве*
куќи : *планине*, *кад дојдомо до куќе*,
четири банки : *сѐ сеќире*, *десет банки*,
жени : *јабукe*, *женеве*, *со жене*, *две краве јаловици*,
бољке, *игле*.

Односот помеѓу примерите со *-е* и *-и* е скоро рамномерен. Во селата подалеку во планина и тие што се ориентираат кон кумановскиот пат преовладува наставката *-е* без да се исклучува и *-и*, а обратно, во селата што се поблиску до градот и се ориентираат кон Блатото и Каршијака има поголем број примери на *-и*.

Падежната система кај овие именки пази извесни падежни наставки. Запазена е наставката *-у* како општа падежна наставка. Кога е употребена именката со оваа наставка, тогаш и членот ја има истата наставка, но може да се употреби со завршок *-а* и тогаш и членот завршува на *-а*:

у мејану, *по круну*, *за воду*, *на овуј руку*, *имаџе вреку*,
џури га џорбуџу, *са сабју*, *по џџамницу да се оди* — *на-
 џуни џорба џуна*, *гледај му облекаџа*, *џеснаџа гу знам*
 (пред сè на *-а* се употребува акузативот).

Преовладуваат примерите на *-у*. Примерите со *-а* се почести во селата поблиску до Каршијака, но и таму поголем број примери се со *-у*.

Вокатив кај овие именки најчесто има наставка *-е* (именките што свршуваат во номинатив на *-ка* и *-ца*): *мајке*, *џеџе* и сл.

Мешање на машкиот и женскиот род кај некои именки е често, или употреба на именки од машки род со наставка за женски род: *грева*, *живоџџа моја*.

ИМЕНКИ ОД СРЕДЕН РОД

Во Каршијака именките од среден род имаат еднакви наставки во еднина и во множина како и во централните говори:

џиле, село

џилиња, села; но само: јагне : јаганџи.

Именките *гумно, џлајно, рамо*, образуваат множина: *гумења, џлајнења, рамења*.

Во Торбешкото кај именките од среден род на *-ње* (глаголски именки) се врши антиципација: *прашајне, одејне, идејне*.

Именките на *-е* прават множина на *-ина*: *цуцинава, лојзина*.

Членот се употребува во сите три вида и ги изразува истите односи како во централните говори. Запазени падежни форми немам забележено.

Во Црногоријата именките од среден род имаат еднакви наставки како од другава страна на Скопје и образуваат по еднаков начин. Именките на *-џје* си ја запазуваат наставката без метат е за: *грозје, класје, орање, идење*. Во множина именките на *-е* имаат *-иња*: *класчиња*. Именките на *-е* освен наставката *-иња* за множина имаат и наставка *-иџи*: *пилиџи, магарџи, јариџи : џилиња, јариња*.

Така и *рамења*, макар што во еднина има *-о*: *рамо*.

Покрај најчестото образување: *јунашџво*, во овој говор се слуша: *јунаксџво* (Булачани), покрај *јунасџво* од Каршијака (како *царсџо, брајсџо* и сл.).

ЗАМЕНКИ

Личната замена за 1 лице еднина е *ја*. За 3 лице еднина — *он, она, оно*, множина: *они*. Оваа форма е застапена во Црногоријата и Блатото со Каршијака, додека во торбешкиот говор се среќава само: *џој, џаја, џоа*, множина: *џие*. За прво лице множина заменката е *мие* (поретко: *ние*) за целата јазична територија.

Прашалната посвојна замена во Каршијака гласи: *чив, чива, чиво, чиви*; одречна форма: *ничив, ничива, ничиво, ничиви*.

За количина: *сви, свекој, свешџо*.

ДЕКЛИНАЦИЈА НА ЗАМЕНКИТЕ

Во Каршијака заменките се употребуваат главно во истите падежни форми како и во централните говори.

Формата: *му рекол него* (Д. Водно), место: *му рекол нему*, каде што дативната форма се изедначила со генитивната, сведочи за преовладувањето на една општа падежна форма во косите падежи. Исти случај е и со заменката од женски род за 3 лице еднина: *несе* и *дадов, несе ја видов* (поретко: *неја ја видов*). Исто така во множина за зменката од 3 лице имаме во генитив: *од ним*, датив: *ним им* и акузатив: *ним ги* — изедначување на полната заменска форма во сите три падежи. Оваа појава е застапена и во градскиот говор.

И кај овие заменки има синтетички падежни форми, особено од типот на одредената придавска промена во машки род:

његовога, њојзинога, њојзиноме: *еџе џи гу њинџ сесџра*.
Продава њојзина руба, да оџкуџи њојзинога браџа.

Показната заменка за машки род е *овџај*, со генитивна форма *овога*. (*Шџо да му џраџмо на овога браџа*); *џџај* — (*Тај не улаза*); *онџај*, генитив, акузатив: *онега*; во множина: *овиџа, џиџа, ониџа*.

За женски род: *оваја, џаја, онаја*. Кога образува акцентска целина со именката со која оди крајната наставка *-а* отпаѓа: *овај-рабоџа, џај-џесна*. Може и да не се слуша *ј* меѓу двете *а* и тогаш се слуша долго *а*: *ова ми керка* (Брњарци).

Падежни форми: *овџ-руку*.

Среден род: *ово*, покрај: *ова; џо*, покрај *џој* и дури: *џоја* (преку *џоа*): *немам џо, немам ово; сас џој сам онаџал; да се нурне џоја дете*.

БРОЕВИ

Простџи. — Простите броеви се еднакви како и во централните говори. Треба само да се одбележат запазените падежни форми во торбешкиот говор: *еднего* и во црногорскиот говор *еднога*.

Во торбешкиот говор рефлексот на вторичниот *џ* во *седмџ, осмџ* не се лабијализира, така што тие броеви гласат: *седом, осом* и *седомнаесе, осомнаесе*.

Редџи. — И кај редните броеви има остатоци од старите падежни форми на целата територија. Така имаме: *другеу*, во Каршијака, Блато и во торбешкиот говор: *другога* и *друго* во црногорскиот говор.

Покрај формите *вџор, вџора, вџоро*, спрема *џреј, џре-кб, џреко* образувано е: *двеџи, двеџа, двеко* (*двеџа жена, двеко дете*).

Кај броевите *џеџи, девеџи, десеџи, идинаеџи* се слуша само едно *џ* од наставката со која е образуван редниот број.

ГЛАГОЛИ

Во овие говори на целата територија, освен во говорот на торбешите, се запазени сите три глаголски основи: *а, е, и*. Дури извесни глаголи што се во централните говори од *е* или *и* група, во скопските говори се од *а* група: *орам, ораџи, ковам, коваџи, сновам, сноваш, џрчам, џрчаџи* итн.

Во торбешкиот говор како и во некои од малореканските говори има губење на *е* групата и тоа не доследно

во сите случаи. Но во секој случај поголем е бројот на глаголите од *и* група: *чуиш*, *чуиѝ*, *идиѝ*, *кладиѝ*, *легниѝ*, *земиѝ*, покрај: *најдеѝ*, *можсеѝ* и сл.

СЕГАШНО ВРЕМЕ

Во говорот на црногорците во 1 лице еднина сегашно време застапени се наставките *-у* и *-м*:

Ќ'иџу и *ќе доџу* (Бањани), *да осџају*, *не можу да издржу*, *ја ношу сџално*, *не можу да сеџу овде*, покрај примерите на *-м*: *сакам*, *не шџе виџам*, *имам*, *ушџавим*, *донесем*, *шџо да џдем*, *ќе џлаџим* итн.

Оваа втора наставка се наоѓа во исти однос спрема глаголската основа како во долнополошкиот говор: глаголите од *и* конјугација имаат во 1 лице наставка *-им* (*ушџавим*, *џлаџим*); глаголите од *е* конјугација имаат наставка (*ем*: *донесем*, *џдем* а глаголите од *а* конјугација имаат наставка *-ам* (*сакам*, *имам*, *виџам*) а не како што е во Каршијака и Блато наставката *-ам* за 1 лице општа за сите три конјугации.

Наставката *у* се јавува при глаголите од *е* и *и* група и тоа најчесто кај тие што имаат палатална согласка пред личната наставка: *можу*, *издржу*, *осџају*, *ношу*, *сеџу*, *доџу*, *ужњу*, *осакају*.

Но оваа наставка не е правило за сите овие глаголи бидејќи има глаголи од една иста основа кај кои со промена на трајноста на дејството се мени и наставката: *донесем*, *ја ношу*, или пак не мора ни трајноста да се мени: *Ќ'иџу*, *шџо да џдем*.

Оваа појава е на целата територија на црногорскиот говор и еднакво е застапена и во пограничните села.

За 2 лице еднина наставката е *-ш* а за 3 лице останува без наставка како и во голем број наши говори.

Во 1 лице множина наставката е *-мо*: *да видимо*, *знаемо*, *џоемо* итн. Оваа наставка е општа со мали исклучоци во граничните села.

За 3 лице множина наставката во сегашно време е *в* (*ѵ*) — билабијално *в* што индивидуално се доближува до лабиоденталното *в* но не се изедначува. Оваа појава го сврзува овој говор за горноморавските говори. Неа Велиќ ја објаснува во „Дијалекти источне и јужне Србије“, Београд 1905, со проширување на наставката за 3 лице множина: спрема *-ам* *-аш*, *-а*, *-амо*, *-ате*, *-ају* и спрема *-ем*, *-еш*, *-е*, *-емо*, *-ете*), при кои што *е* не е од *ѣ* (се образувало во 3 лице множина) *-ѣју* од основите на *ѣ* (и *-ију*). Кога *ѣ* помеѓу вокалите исчезнало се добиени суфикси *ав*, *ев*, *ѵв* (*у > в*) (*и*). Исти е случај и во говорот на црногорците: *џдев*, *забраѵв*, *збраѵв*.

Сегашно време во Каршијака се образува како и во централните говори без мешање на конјугациите.

Во 1 лице еднина наставката -м се пази освен во групата села: Долно и Горно Солње, Пуста Бресница, Говрлево, Варвара, одејќи кон торбешките каде што имаме наставка -а за 1 лице: ја разбира, к'ода да кажа, како збора итн. Во овие села во 3 лице еднина се пази наставката -и̃. *ракава ме боли̃, ќе дое̃ сурови, ќе ва̃и̃ една вр̃уна*, додека во тие села каде што во 1 лице еднина има -м во 3 лице нема наставка -и̃. Со Каршијачката група села што имаат во 1 лице еднина наставка -а се поврзуваат некои села по Вардар — од неговата десна страна. Така во Градовци, Таор, Орешани имаме во 1 лице *облеча, о̃и̃ера, да ида, да бу̃на, да̃ лева, да реча, ши̃ја, п̃еча, размесу̃ја*, покрај: *не знам, гледам, рабо̃ам, ко̃ам* (глаголи од а конјугација). Наставките за множина на целиот терен се еднакви: -еме, -е̃е, -а̃и̃, -а̃и̃.

Во говорот на торбешите е застапена и наставката -м и наставката -а за 1 лице еднина: *го ложа̃м којно̃и, ќе си оја̃м: ја ќе̃ онеса, да кажа не мож̃а* итн. Преовладуваат примерите без -м во 1 лице. Примерите со -м се карактеристични за сегашниот терен на живеење на торбешите. Од друга страна наставката -а се среќава и во говорот на соседните неторбешки села.

3 лице еднина има наставка -и̃: *легни̃, земии̃, и̃о̃и̃-не̃и̃, јачи̃и̃, зно̃и̃, чу̃и̃, клади̃и̃, најде̃и̃* покрај неколку забележени примери без -и̃: *добро иди, не чини ваке, ќе се крени*.

Во 3 лице множина наставка е- е̃и̃: -а̃е̃и̃: *оде̃и̃, се и̃-и̃урује̃и̃, седе̃и̃, сака̃е̃и̃, и̃урува̃е̃и̃*. Марко Григоров ја дава наставката *а̃ж̃и̃ > а̃ж̃а̃ > а̃е̃и̃* за глаголите од а група во малореканскиот говор *а̃ж̃и̃* за глаголите од старата III конјугација (*п̃е̃је̃и̃, ми̃је̃и̃*), додека за глаголите од -и̃ група наведува наставка -и̃и̃. Во овој говор наставката -и̃и̃ се изедначила со -е̃и̃, така што кај глаголите од -и̃ група имаме: *седе̃и̃, оде̃и̃*, итн. по аналогија од а и е основи.

Помошниот глагол сум во Каршијака и во градскиот говор како и во блатските села се јавува со м и без м во 1 лице еднина на сегашно време. Особено во селата по Вардар Зелениково, Таор, Пакошево, Градовци и др. се јавува само формата су, додека во другите села и двете форми се наспоредни.

М. Павловиќ во „Принцип корелативности...“ наведувајќи пример за ваква употреба на помошниот глагол (без м): *не су̃ ѝаме̃и̃ла*, го објаснува тоа како губење на м поради близината со ѝ. Тоа не може да се прими бидејќи м не се губи само кога ќе се најде пред ѝ а пред сите согласки. Во 1 лице множина во обележените села десно по

Вардар имаме: *сче*, за 2 лице *све*, спрема личните заменки *мие*, *вие*, додека во Каршијака и во градскиот говор каде што почесто се употребува за 1 лице *мие* имаме форма *сме* а за 2 лице спрема *вие* : *све*.

Во трето лице множина преовладува формата *се* пред *са*.

АОРИСТ И ИМПЕРФЕКТ

Во говорот на црногорците имперфект гласи:

<i>ја се шееаше</i>	<i>мие се шееа/с/мо</i>
<i>ѝи се шееаше</i>	<i>вие се шееа:ѝе</i>
<i>он се шееаше</i>	<i>они се шееашев</i>

Во еднина прво лице се изедначило со 2 и 3 лице а во 3 л. множина се јавува покрај имперфектната наставка и *в* по аналогија на сегашно време, како знак за множина, бидејќи инаку формата без *в* — *они се шееаше* би се изедначила со формите за сите три лица во еднина.

Покрај оваа форма во 3 лице множина еднакво често се среќава и формата како: *сакава*, *биева*, како во Каршијака.

Аорист во 1 лице гласи *куѝи*, *прóдадо*, *наѝуни* со губење на *х*, покрај *видов*, *дадов* (*w*) во граничните села, но и таму елементот на *в* (*w*) е многу слаб, 2 и 3 лице се еднакви како 1 лице без наставка при глаголите од *и* и *а* група, а при глаголите од *е* група во 2 и 3 лице има *-е*.

1 лице множина: *оѝидóмо*, *улегóмо*, *дојдомо*, *вржáмо* со акцент претежно на претпоследниот слог а без особена трага од *х* или *в* освен должината на акцентираниот слог.

2 лице множина: *оѝидóсте*, *улегóсте*, *вржáсте* итн.

3 лице множина: *оѝерáше*, *сѝáнаше*, *га уѝе́паше*.

Во селата по Вардар во 1 лице множина од овие времиња *м* од личната наставка поминало во *н*: *одевне*, *гледавне*, како во помошниот глагол *сум*.

Во Каршијака овие времиња се образуваат главно како во централните говори, со некои разлики во подробностите.

Имперфект од глаголите од *-е* група се образува од сегашната основа: *пеев*, *пееше*, *жнеев*, *жнееше*, *блудев*, *блудеше*, *вриев*, *вриеше*, *шиев*, *шиеше*, *мрзнев*, *мрзнесе*, *плакнев*, *плакнесе*, *сѝрижев*, *сѝрижеше*, *дишев*, *дишеше*, *шегнев*, *шегнесе*.

Глаголите од *-и* група образуваат имперфект како глаголите од *е* група: *носев*, *посеше* итн.

Примери за образувањето на аорист: *оѝѝрижав*, *поѝѝрав*, *наѝрав*, *разгорев*, *смрзнав*, *иѝтегнав*, *иѝплакнав*, *загрнав*, *накиснав*, *прокѝлнав*, *насмејав*, *залаја*, *засвирев*, *сврѝев*, *поседоз*, *оживев*, *се разболев*, *се оженив*, *занемев*. Делув: (де-лев, несвршен), *надробив*, *заминав* итн.

Глаголите — *разболев, занемев, осџарев, ослејев* се од *е* група.

Освен ова, разлика има што во 3 лице множина се јавува *в* во наставката — *бева, одева, дојдова, најишава* итн. Оваа црта е еднакво застапена како во селскиот така и во градскиот говор.

Минашо неопределено време се образува како во централните говори.

Идно време. — Помошниот глагол за образување на идно време е *ке* а во говорот на торбешите *ка*. Често пати во брзиот изговор *е* се асимилира од почетната самогласка од глаголот: *к'умрам, к'одам*.

Запазен остаток од старата промена на овој глагол има во условниот начин: *кеш да бев, кеш да одев* и сл. застапен и во градскиот и во селскиот говор.

Заповеден начин кај глаголите од *е* и *и* група во второ лице множина се образува со наставката *-ејше* во сите говори во скопско.

По аналогиија на формите од заповедниот начин се образувани и формите *-ваму, вamuше, ајде, ајдејше*.

Глаголски прилог. — Глаголскиот прилог во Црна Гора и Каршијака се образува на *-ки* и тоа во Црна Гора и во селата по Вардар со запазување на двете *е*: *идејки, појејки, зборејки, плејеејки* а во Каршијака со редукција на второто *е* кон *и* (*i*): *одејки, појејки* и сл. Во торбешкиот говор прилогот свршува на *-еиши*: *кайнав жалееиши*.

Глаголски придавки. — Активната глаголска придавка (во сите говори од Скопско):

Е — група: *драл, клал, ѓрал, млел, брал, зел, знал, јал, дал, мел, ѓкал, довел, крал, гнел, ѓрел*;

дошол, ѓрошол, нашол, ишол, зашол, и по аналогиија: *вишол*;

секол, ѓекол, слегол.

А — група: *гледал, дувал, чувал*.

Кај глаголите од *и* група има извесна двојственост: не-свршените глаголи образуваат активна глаголска придавка од основа на *е* додека свршените глаголи образуваат од основа на *и*: *менел, вршел, кришел, ранел, држел, лежел, видел, седел, свирел, вревел, делел, дробел, брел, боел, гноел, гоел, доел, двоел, кроел, ѓоел, роел, сџоел, сџроел, мазнел, ѓолнел* (и *пунел*), *ѓразнел*, спрема: *освоил, усвоил, белил, ѓосџроил, најолнил, скршил, качил, куѓил, надробил, поделил*, но само: *ѓоседел, сврџел, ѓосвирел, оживел, се разболел, осџарел, ослејел*.

Во торбешкиот говор глаголите од типот: *женам, седам, броал, боам* имаат активна глаголска придавка: *женал, седал, броал, боал*, и сл.

Пасивната глаголска придавка се образува како во централните говори на *-ен* и *-иѝ* претежно од истата основа од која и активната глаголска придавка.

Така имаме: *дран, клан, пран, млен, бран, пшкан, но: земен, јаден, даден, меѝен, доведен, краден, гнеѝен, плеѝен, грабнаѝ, познаѝ, паднаѝ, сѝанайѝ, легнаѝ, дигнаѝ*.

Глаголите од *и* група образуваат пасивна глаголска придавка со додавање наставката *-ен* на глаголската основа:

скршен, броен, дробен, делен, виѝен, држсен итн.

Во торбешкиот говор погоре наброените глаголи од типот *женам* и сл. образуваат пасивна глаголска придавка: *женаѝ, броан, седан (имам сеѝано)*.

Во извесни случаи се среќава наставка поособена од таа што би ја очекувале: во торбешкиот: *зеѝи, зеѝа, зеѝо, зеѝи* (место *земен, а, о, и*), *чуѝи, чуѝа, чуѝо, чуѝи* (место: *чуен, а, о, и*) во црногорскиот: *умреѝи, а, о* (место: *умрен, а, о, и*), во Каршијака и градот: *знаѝ (познаѝ)*.

НЕМЕНЛИВИ ЗБОРОВИ

Прилози — за време: *сва сабаале, вѝзден, сванок, свазима, свавечер, сванѝдела, свасен, свалеѝо; пшам* (во значење *иѝом*): *пшам го виде, си побегна*. За место: *ѝсвеѝа: ѝсвеѝа да вайѝез од мака*.

Предлози: *више* (*више глава, више село*) во значење *над* — пространствено); *уз* (*уз кука*) — со значење *покрај нешто, многу близу до нешто*: предлогот *вѝ* дал *у* на целата територија освен во торбешкиот говор каде што има *в* и *зо*. Освен обичното значење кога се употребува до лице значи *кај, при*: *Дојдоа у нас*. Кога се употребува за означување време во извесни случаи предлогот *у* се изостава: *доцна ноќѝа, денѝа, сабајлинаѝа, вечерѝа* и сл.; *сѝ > со, сос; низ, из* (*из кука*) значи *по кука* (срп. *кроз кућу, по кући*).

Во посесивно значење се употребува исклучиво предлогот *на* и тоа кога означува припаѓање на лице. Посесивен генитив со *од* има кај именките што значат предмет или животно: *ключоѝ од враѝаѝа, од вук кожа. Од* со посесивно значење се употребува напореѝо со *на* и во торбешкиот говор.

ТЕКСТОВИ

БУЛАЧАНИ

Имáло тройца бра́ка. На́ймалиот брат га ви́кале Пепе́лешко, све у пепел си се ме́шал, а двојцата биле јуна́ци. Имале до́бри ко́њи. Чу́ло се по наро́да да ќе има едан тр́к си́лан, ца́рот ту́рил трí метра копли́ња висо́ки. И тај што ќе ги преско́чи ќе зе́ме ца́рева ке́рка и три то́вара а́зно. Спре́ма се наро́д да о́ди и двојца бра́ка се спре́мау. Пепе́лешко имал лива́да на која сва́ка го́дина мо́рски ко́њи му га поје́дуев тра́вата. По́старите бра́ка гу чува́ле ама не можев да гу о́дбранив и Пепе́лешко о́тишо́л, сбра́л сла́му око́ло лива́дата, запáлил сламу, ги збрка́л ко́њите, они оста́виле каме́ња бесце́ни и избега́ле. Он не им ги да́вал а они му рекна́ле: да́ј ни ги каме́њата, па ти тра́жи од на́с што о́кеш. Ти да́вамо по едно дла́ко, кое о́кеш подго́ри кџт ќе имаш некуј му́ку и ќе до́јде кој о́кеш од на́с. Он подго́рел цр́но дла́ко и до́шал црн коњ сас цр́на о́блека на ње́га. Пепе́лешко се проме́нил све у цр́но а коњ му кажáл: „Ти дрш се не бо́ј се, и ста́ши, пре́јги, ста́ши, пре́јги, стасáл и зел ца́рева ке́рка.

* * *

Имáло некој си ловци́ја и о́тишал на лов. Арно́ма га стѣмнило у пла́нину и се ка́чил на едно др́во да преноке́ва. Та́му под дрвото се збра́ле ву́ците, мло́го имáло, едан како кома́ндир им давал сле́дување на сва́кога ко́ј каде ќе оди о́вци да зако́ле. Едан крив одза́ди га пра́шал — ја ме́не — ја тебе на др́вото. На е́днога му кажáл да му уда́виш ко́ња, на друг да му улéзете у тр́ло, да му изда́вите о́вците, волóвите, има кра́га у ку́ката, ишло́ на батаклáк, а на криво́га му казáл: „Ја тебе на бу́ку“. Ова́ј седнал под бу́ку, гу гри́зал до дѣн а на јутре си о́тишол. Ло́вецот се вра́тил у се́ло и ка́зал до́ма: ме́не ќе ме́изе́де вук. Спí у о́вце, о́вцу ќе зе́ме, тебе не. Он ле́гнал у о́вците, до́шал но́кта кривиот вук, га изе́л, ни ку́че зала́јало, ни ни́што.

ОРИЗАРИ (Црна Гора)

Дали грми дал се земња тресе?
 Ни ми грми, ни се земња тресе,
 цумбуш праи ага Бекир ага,
 га увати Радета војвода
 па га тури у тџмни зандани,
 лега јунак до девет години.
 Извикнува ага Бекир ага
 на негови занданџии млади
 да земев кључи од зандани
 да откључив занданските врати,
 да исчистив коски од јунака.
 Кџд отворива млади занданџии,
 кџд видова чудо у зандани:
 сина зандан како јасно слџнце,
 Раде седи на златни скемлии,
 од десна страна Богородиџа,
 од лева му седи света Петка,
 измет му праи света Недеља.

* * *

Фала богу, фала единому,
 што ми беше Марко добар јунак.
 Марко се шета покрај Черно море,
 покрај Черно море, покрај турски дворја.
 Га догледа Турџинка девојка:
 Ајде Марко на шарени кули
 ќе ти турим име какво сакаш,
 сакаш Асан, сакаш Асан ага.
 Извикува Марко од море:
 Дали чуеш, Турџинке девојко,
 ти да дојдеш, Турџинке, кај мене,
 ќе ти турим име какво сакаш,
 сакаш Анџо, сакаш Анџелино,
 Марко пот корењ не иде,
 кај Турџинка на шарени кули,
 ја сам Марко едан у вилает.

ДРАЖИЛОВО (свадбарски)

Отиде Нуса да ни легнит,
 остави свекар на огниште,
 остави свекарва на огниште,
 ој љуљејо!

Отиде Нуса да ни легнит,
 остави девери на огниште,
 ој љуљејо!

Отиде Нуса на горна чешма,
заборавила бен курчето,
отишол јунак да го земит,
ој љуљејо!

* * *

Ај мори левен девојко,
доста си левен одела,
доста босилек сејала
на сува рида без вода.
А кој ка ти го повадит?
Бабо ка ми го повадит,
рано и вечер со салси
и на пладнина со вода.

* * *

Пејун, пејун, на далек се чуит,
си дочуло овчар на планина,
си оставил аргач недограден,
во аргачот бекар и девојка,
девојката прстен муурлија,
во прстенот шарена шупељка.

* * *

Ковчеже, море ковчеже,
камо ти звезда по тебе.
Остана звезда в ливади
да се нареди цвекина.

* * *

Блазе тебе, јунакова мајко,
добро иди на добра вечера.
Ке ти кладит глава под черепна.

* * *

Што си дошла, о девојко,
во куќата Идризова?
Сум загрешила патиштата,
о јунаку, мој диљберу.
Што ка ветиш, одбор девојко?
Твоја да е рамна снага,
о јунаку, мој диљберу.
Што си дошла, о девојко,
во куќата Идризова?
Сум загрешила патиштата,
о јунаку мој диљберу.
Што ка ветиш, одбор девојко?

Ќвое да е срмилото,
 о јунаку мој диљберу.
 Што си дошла, о девојко,
 во куќата Идризова?
 Сум загрешила патиштата,
 о јунаку мој диљберу.
 Што ка ветиш одбор девојко?
 Твоја да е срма кутмија.

СТАЈКОВЦИ

Дадо Стојанке душманке,
 зашто не дојде синојка, мори,
 на таја слатка вечера,
 на таја бела погача,
 на тоа јагне печено,
 у Шарпланина пасено,
 на тиво море поено,
 на модри плочи крмено,
 на кален камењ закрано,
 на крива крушка одрано,
 на тива вурна печено,
 со рујно вино јадено.
 И ја си појдо да дојдам,
 мама ми најде работа,
 рано ме прати на вода,
 на среде село на чешма.

СОПИШТА

Слегла мома ју ливада,
 ју ливада под оравче,
 си растресла руса коса,
 лева рука ем шекера,
 десна рука огледало,
 само себе огледује.
 Јоре лице, бело лице,
 кој ќе тебе ќердосује,
 дал је младо ал је старо,
 Ак је старо ќе те мажам,
 лице море, со катранот.
 Нек те љуби, лице море,
 нек се труе.
 Ак е младо, лице помазало,
 со медом е лице помазало,
 со шекерум море порисало.

* * *

Што те мајка кара, море моме, доцна по вечера,
 доцна по вечера, у никоја доба.

Мене мајка кара, море лудо, све заради тебе.
 Из куке ми врвиш, с коње подрипуеш,
 с коње подрипуеш, море лудо, с око намигнуеш,
 с рука намавнуеш, с јаболко потфрлаш,
 с јаболко потфрли, по ѓердан ме удри,
 по ѓердан ме удри, ѓерданчето свекна
 тогај мајка чуло, оф, оф, затој мене кара.

* * *

Шетал Марко низ рамно Косово
 това беше рано ју недела.
 Па ми нашол цркви затворени
 а на цркви врати рѓосани,
 затворени, врати рѓосани.
 Тогај се Марко јунак-зачудило,
 па се јунак назад повратило,
 среќа му е косовка девојка.
 „Добро јутро, море, косовско девојче!“
 „Дај бог добро незнајна делијо“.
 „Ќе те прашам, косовско девојче,
 ќе те прашам, право да ми кажеш,
 дали народ ју Косово има,
 што се цркви богме затворени?“
 „Дал ме питаш право ќе ти кажам,
 има народ, море, како нема народ.
 Тук не дава Црна Арапина
 ај, не дава цркви д' отвориме.
 Он не дава свадби да се прајат,
 он не дава момци да се женат,
 јем не дава моми да се мажат.
 Порез тура Црна Арапина
 на момчиња до двесте дуката
 на девојчиња до триста дуката“.
 Па излегол доле у ливади,
 доле у ливади под бела чадора;
 тога дупна Шарца Пеливана,
 дупна коња, Шарца добра коња,
 право тегне доле на Косово,
 го разигра по бели друмои,
 ју друмои магли ем правои.
 Право трга за в зелени ливади,
 право трга кај Црна Арапина,
 наближило зелени ливади,
 уште толку коњот го разигра.
 Наближило незнајна делија,
 па му збори Црна Арапина;

„А каде си, Црна Арапино,
 да видиме како се цркви затвораат,
 ем да видиме како се не женат
 и како се девојки не мужат.“
 „Ај оттука, Марко добри јунак,
 да не и ти овде ем загинеш.“
 Ај бог го јубил Марка добар јунак,
 па си фрли тешка боздугана,
 го погоди меѓу ле црни очи,
 јодма ле Арап на земња ми падна,
 па се врати назад низ Косово,
 тогај Марко на народ наредил,
 цркви отворил, народ ослободил,
 ослободил момци да се женат,
 момци да се женат, моми да се мажат.

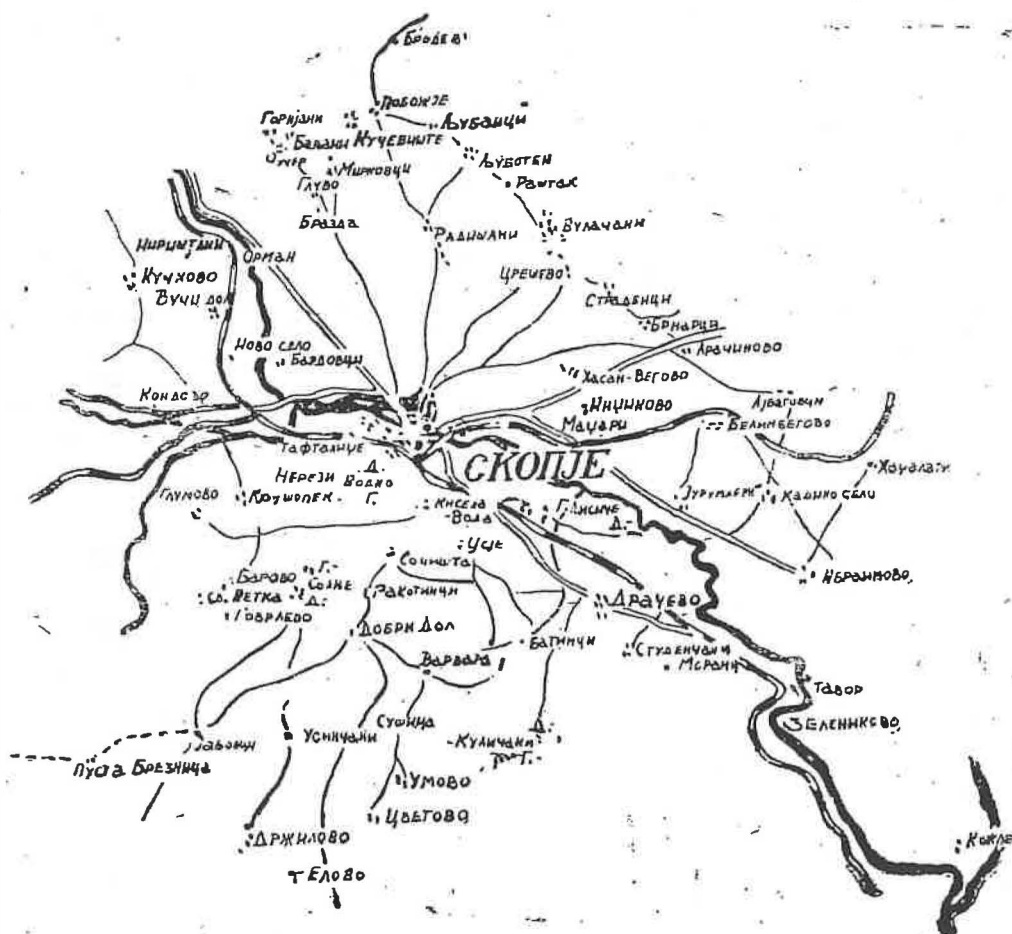
* * *

Извор вода извирала,
 исфрлила варосани камења,
 на камења бела мека постела,
 на постела моравоно сеџаде,
 на сеџаде шареноно пернице,
 на пернице црнооко девојче,
 оздола иде лудо младо овчарче,
 дал ти се пије шербет вода студена,
 не ми се пије шербет вода студена,
 тук ми се љуби црнооко девојче.

ЛИТЕРАТУРА

1. А. М. Селищевъ, Говори области Скопья, Македон. преглед. VII, 1.
2. А. М. Селищевъ, Пологъ и его болгарское население, София 1929.
3. Йорданъ Ивановъ, Сѣверозападниѣ македонски говори — Тетовско, Скопско и Кратовско, Минало, I, 1, 1909.
4. Йорданъ Ивановъ, Български старини из Македония, София, 1931 (II изд.).
5. М. Павловић, Принцип корелативности у еволуцији језика и некорелативност дијалекатских црта Горњег Повардарја, Зборник Фил. фак. I, 1930, Скопје.
6. М. Павловић, Говор Торбеша из околине Скопља у еволутивној перспективи, Белићев зборник, 1937.
7. Др. Јован Х. Васиљевић, Скопље и његова околина, Београд, 1930.
8. Василије Ђерић, Неколико питања о дијалектима у Јужној Србији, Гласник Скопског научног друштва, I, 1, стр. 9.
9. Петар Скок, Лингвистичке белешке с пута по Јужној Србији, Гласник Скопског научног друштва, II, 1927.
10. Александар Белић, Дијалекти Источне и Јужне Србије, Београд, 1905 год.
11. Блаже Конески, Загубата на интервокалното *в* во западномакедонските говори, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, I, Скопје, 1948 год.
12. Василъ Кънчевъ, Градъ Скопия, Периодическо списание, 55—56, 1898 год.

БИБЛИОТЕКА
на
акад. Б. ВИДОЕСКИ

Карта на Скопско

